



Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/adea>

ISSN 2651 – 5067

ELEKTORONİK ORTAMDA KOVİD-19 SALGIN EDEBİYATI (ŞİİR ÖRNEĞİ)

COVID-19 PANDEMIC LITERATURE IN ELECTRONIC ENVIRONMENT: POETRY

İsmet ÇETİN*

*Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, icetin@gazi.edu.tr,

Orcid: 0000-0002-0144-2703

Referans: Çetin, İ. (2020). Elektronik Ortamda Kovid-19 Salgın Edebiyatı (Şiir Örneği). *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-18.

Gönderilme Tarihi: 08.05.2020

Kabul Tarihi :23.06.2020

Özet: Edebiyatın sınırsızlığı, her an ve her alanda, farklı formlarda eser yaratılmasına yol verir. Toplumun üyeleri olan sanatkarlar, ürettikleri sanat eserinde toplumun kolektif ruhunu yansıtır. Sanatkarın ürettiği eser kendini ifade ettiği gibi toplumun duygularını da dile getirmesi bakımından önemlidir. Edebiyat, sosyal yapı ile iç içedir ve toplumun sosyo-psikolojik yapısı hakkında da bilgi verir.

Tarihin çeşitli dönemlerinde görülen salgın hastalıklar da edebiyat alanında işlenmiş, Toplumun, günümüzde ortaya çıkan korona virüsünün neden olduğu salgınla ilgili düşünceleri, salgın karşısında aldığı tavır, edebiyatın konusu olmuştur. Elektronik ortamda yayılan ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan bir “korona edebiyatı” oluşmuştur.

Yazıda, kovid-19 virüsünden kaynaklanan salgının edebiyata yansıma biçimi, şiir ve şiirimsi manzum ürün örneklerinden hareketle işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Korona, Kovid-19, salgın, edebiyat, e-kültür.

Abstract: The Unlimitless of literatüre leads to creat different works at any time and any field. Artists who are members of society reflects the collective sprit in their works. Produced work is important which produced by the artist in terms of expressing the feelings of society. Literature is nesting with social structure and informs about the soci-psychological structure of society. Epidemic disease seen in various periods in history, and community's thoughts about caused by epidemic, and community attitudes for against the epidemic that emerging today. The Corona/Coivd-19 literature has been formed which spreads electronic environment and reaches broad mass reader.

In the article, based on poetry and poetic verse works how covid-19 pandemic virus reflected to literatüre.

Keywords: Corona, Covid-19, pandemic, literature, e-culture.

1. Giriş

Toplumlar, kendi estetik bakış açısı ve kabulleri paralelinde sanat eseri oluşturur. İnsanoğlunun, yaratıcı fikir ve hayal gücünün ifadesi olan sanat alanı içinde, söze dayalı edebiyat önemli bir yer tutar. Zira sözün, dolayısıyla edebiyatın sınırsızlığı, her an ve her alanda, farklı formlarda eser yaratılmasına yol verir. İçinde yaşadığı toplumun üyeleri olan sanatkarlar, ürettikleri sanat eserinde toplumun kolektif ruhunu yansıtır. Sanatkarın ürettiği eser kendini ifade ettiği gibi toplumun duygularını da dile getirmesi bakımından önemlidir. Edebiyat eseri, kişinin daha derin düşünerek, daha derin hissettirerek hayata ilgili bir şeyler yapmasını ve yapmamasını sağlar. Edebiyat eseri, türü veya konusu ne olursa olsun geleceği kurgular, geleceğin hayal gücünün, çeşitliliğin ve eleştirel düşünmenin geliştirilme sürecine katılırlar. Bu yönüyle bilimlerin şüphesizliği ve kaygılarından ayrılır, zaman zaman bilim alanına katkı sağlar. Bu alanların başında sosyoloji, psikoloji, beşeri coğrafya ve tarih bilgi alanları gelir.

Edebiyat, diğer sanat dalları gibi, hatta daha fazla sosyal yapı ile iç içedir. Toplumun her kesiminde oluşturulup, her kesiminde kabul gören bu alan, yaşanan dönemin zihniyet yapısından estetik anlayışına, inanç yapısından yaşanan coğrafyaya kadar insan ve toplum hayatı hakkında bilgi ve fikir verir. Toplumların sıkıntısından varlık mücadelesine kadar her alanı sözlü ve yazılı ifade ile dile getiren edebiyat, farklı kavramlarla farklı kesimlere ulaşma becerisine sahip olması münasebetiyle, toplumun sosyo-psikolojik yapısı hakkında da bilgi verir.

Mitik anlatılar, evrenin var oluş macerasından başlayıp varlığın ve dolayısıyla insanın varlık macerasını, kendi inanç dünyası içinde yorumlayıp, nasıl sonlanacağına yine aynı çerçeve içinde cevap arayan, çoğu kez de bulan evren biyografisidir. Bu biyografik yapı içinde insanın ve içinde yaşadığı toplumun hayat ve ölüm; varlığı sürdürme ve yıkım korkusu içinde sağlık alan ve kavramı önemli bir yer tutar. İnsanın varlık âleminde iki uç, sağlık ve hastalık hâlinin bulunduğu göz önüne alınırsa, kişi ve içine doğduğu, içinde yaşadığı toplumun sağlıklı olması birinci derecede önemlidir. "Sağlık; yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, mental ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir" şeklinde tanımlamaktadır (Oskay 1993'dan Bolsoy-Ümrân 2006). Toplumun değerleriyle çatışmayan manevî alan ile fizikî/biyolojik alanın iyi olması sağlamlık

olarak kabul edilir. Kişi ve toplum sağlığının bozulması da hastalık olarak kabul edilir. Hastalık da tıpkı sağlıkta olduğu gibi manevî ve fizikî/biyolojik rahatsızlıklar, bozulmalardır.

Edebiyat alanı da toplumsal kriz, salgın, afet konularını kendi geleneksel yapısı içinde işlemiş, bu tür konuları ya konu olarak almış ya da herhangi bir konunun içinde aktarma yoluna gitmiştir. Fuzulî, Nevâî, Zâtî, Nev'î, Bâkî, Ahmed Paşa gibi divan şairleri hastalık ve tedavi yollarını şiirlerinde işlerken (Kemikli 2007) Peyami Safa'nın fizikî rahatsızlığının psikolojik rahatsızlık görünümünde eserlerine yansması, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur'da, tifüs, boğmaca, sıtma gibi salgın hastalıkları direkt veya dolaylı olarak zikretmesi; Orhan Pamuk'un Beyaz Kale'de Veba'yı işlemesi, Zileli Ceyhunî'nin verem ve sıtmadan, Âşık Ahmet Akgül'ün veremden söz etmesi toplumun maruz kaldığı hastalıkların tehlike olarak görülmesine işaret eder. Âşık Sefil Selimî, aşının hastalıkları önleyeceğinden bahsedip sağlık ve tedavi konularını işlerken (Âşık Sefil Selimî, 1989:66) Murat Çobanoğlu afetlerin Tanrı'dan geldiğini dile getirip kadere bağlar (Durbilmez 2014), birçok şair Erzincan'da meydana gelen depremi şiir diliyle anlatırlar (Durbilmez v.d 1992).

Tıbbî açıdan hastalık, belirli işaret ve belirtilerle kendini gösteren patolojik bir anormalliği ifade eder. Toplumsal-kültürel içerikli bir kavram olarak birey açısından hastalık: sağlıksızlığın veya patolojik sürecin sonuçlarının, öznel (subjektif) deneyim içinde bireylerce algılanması, bireyin acı, rahatsızlık vb. duyma durumudur. Bu açıdan ele alınan hastalık durumu, bireyin tüm toplumsal yaşamından, organik bozukluğun neden olduğu biyolojik ve fiziksel sonuçlarından çeşitli biçimlerde etkilenir. Bireyin kendisi etkilendiği gibi çevresi de onunla birlikte etkilenir (Oskay 1993'dan Bolsoy-Ümran 2006). Toplumsal-bireysel hastalığın en önemli yönü, toplumun huzursuz ve tedirgin olma durumudur ki, bu durum toplum ahenginin bozulmasına ve dolayısıyla toplumsal çatışmaya, hatta toplumsal anomiyeye yol açabilecek bir hastalık olarak kendini gösterir. Toplum hayatında kuralların, alışkanlıkların akışını kesen salgın hastalıklar, afetler, savaşlar, iç kargaşalar, kuraklık gibi olağan dışı olaylar karşısında hazırlıklı bulunmayan toplumlar, kendince yeni kurallar, yeni roller üstlenen kurum, kişi veya gruplar oluştururlar. Bu yolla toplumsal ahenk, dolayısıyla toplumsal birlik yeniden sağlanır, sağlıklı bir toplum olma yolu aranır. Ancak olağan dışı gelişmelerin, salgın hastalığın yaşandığı hallerde toplum bazen ölümcül bir melonkoliye yakalanır. Daha önce çeşitli toplumlarda örnekleri görüldüğü gibi umudunu kaybetmiş ve korkak bir toplum haline dönüştüğü de olur (Maus 2003:502). Toplumsal krizin atlatılması için hem merkezî hükümetler, hem kurum ve kuruluşların yeni politikalar üretmeleri, uygulamaları hayata geçirme çabaları yanında kişiler de çaba gösterirler. Toplumu derinden sarsan olağan dışı gelişmeler sırasında mevcut bilgilerin uygulanması, yeni bilgilerin oluşturulması yanında tenkidî ifadeler, tavsiyeler de görülür. Krizin sonunda ise yeni bir dönemin başlangıcı veya bunalımdan çıkışın anısına kutsallar devreye sokulup şükür törenleri yapılır. Almanya'da, Bavyera'nın köyünde veba salgınının atlatılması anısına yapılan Oberammergau oyunu gibi kutlama törenleri yapılır (Wells 1972:154).

İnsanlık tarihinin her döneminde görülen salgın hastalıklar, ortaya çıktıkları dönemlerin bilgilerine paralel olarak birtakım sebeplere bağlanmış, kimi zaman

Tanrı'nın tarafından insanlara gönderilen bir cezalandırma yolu, kimi zaman çevre faktöründen kaynaklanan bir rahatsızlık, kimi zaman toplumsal yapının çürümüşlüğünden kaynaklanan bir olgu, din mensuplarının savaş taktiği gibi birçok sebebe bağlanmış. Her toplum kendi zihniyet dünyası içinde karşılaştığı problemleri çözmeye yoluna gitmiştir. Çözüm yolları her kişinin kendi bilgi birikimi ve tecrübeleri ve sezgileriyle oluşturduğu bilgi alanlarıdır.

Dünyada ve dolayısıyla Türkiye'de, 2020 yılının başından itibaren salgın hâlini alan Corona virüsünün yol açtığı salgın hastalık, ilk defa Çin'de ortaya çıkıp hızla yayılmaya başladı. Başlangıçta kendi imkânlarıyla tedbir alan ülkeler, daha sonra uluslararası işbirliğine yöneldiler ve salgını önlemeye çalıştılar. Başta tıp olmak üzere ilgili bilim alanları ve politikacılar bilgi, politika ve uygulamalarıyla corona virüsünden kaynaklanan hastalığın teşhis ve tedavisi ile yayılmasını önlemek amacıyla ilgililere bilgi aktardılar ve özellikle toplumun bu salgına maruz kalmaması için çeşitli iletişim araçlarını kullanarak bilgilendirmeye çalıştılar. Bilgiler, virüsün kaynağı, nasıl ortaya çıktığı, nasıl yayıldığı, hangi semptomları gösterdiğinden nasıl tedavi edileceği ve bu salgından nasıl korunacağıyla ilgiliydi. Yoğun bir bilgilendirme sürecinden geçen toplum, sadece virüsle değil, virüs münasebetiyle bazı tıp alanları ve terimlerini öğrendi, bilinen terimleri de günlük dilde sık kullanmaya başladı. Dünya Sağlık Örgütü, virüs, corona/korona, covid-19, sars, mers, semptom, pandemia/pandemi, karantina, maske, dezenfektan, kuluçka süresi/zamanı, antijen, protein, patojen gibi birçok kavram günlük dile girdi.

Korona, kovid-19 virüsünün ortaya çıkmasından itibaren salgının farkına varan ilgili devlet kurumları, alınacak ve alınması gereken tedbirlerin toplumda kabul görmesi için gerekli tanıtım ve bilgilendirici çalışmalar yaptılar. Yapılan bu tür çalışmalar, Türkiye'de toplumun büyük kesiminde öğrenildi ve farklı tepkiler aldı. Tepkiler, virüsün tehlikeli olduğuna dair tedbirli olmanın gerekliliğinden virüsün küçümsenmesine, toplumsal bir sıkıntıya yol açacağı endişesinden Tanrı tarafından verilen bir cezalandırma tarzına, insan-çevre ilişkisinden manevî yozlaşmaya kadar insan ve toplum hayatının birçok alanıyla ilgili tepkilerdi. Bu tepkiler çeşitli yollarla dile getirildi. Bu yollardan biri de şiir alanı olarak görüldü.

Kolektif bilincin ürünü olan folklor ürünleri, üretildiği her dönemin şartları içinde yaygınlık kazanır, yaşar ve yeni ürünlerin oluşmasını sağlar. Kültürün kendi dinamikleriyle her yeniliğe uyum sağlayan ve uyum sağlamaktan başka o yenilik içinde ürün veren folklor, sözlü, yazılı, makineleşme ve elektronik alanlarda ürün vererek günümüze gelmiştir. Günümüzde ise siber/sanal alanda yeni ürünlerin yaratıldığı veya dağıtıldığı geniş bir alanın varlığı söz konusudur. Bu alana yüklenen kültür unsurları zaman zaman işlenmiş, estetik değeri olan edebî ürün olduğu gibi bazen de işlenmemiş, gelişigüzel ve anında yaratılıp dağıtılan ürünlerdir. Söz konusu şiir olunca, bunlardan bazıları üzerinde çalışılmış, estetik değere sahip, bazıları amatörce, hatta acemice yazılmış şiirimsi ürünlerdir. Buraya aldığımız örnekler, ürünün yaratıcıları tarafından "şiir" olarak adlandırılan, ancak "şiirimsi" olarak değerlendirilebilecek parçalar ile estetik değeri olan ürünlerdir. Zira bütün bunları ilk bakışta siber/sanal alanın kültür ürünlerinden bir parça olarak değerlendirdik. Dolayısıyla alınan örneklerle eleştirel yaklaşmadık.

Orhan Türkdoğan, kişinin hastalık karşısındaki tutumunu; “Fertlerin hastalık karşısındaki tutum ve davranışları, mensup oldukları toplumun değer oriyantasyonu (yönlendirme), inanç sistemleri veya tek kelimeyle kültürünün bir tezahürüdür.” (1991:168) cümleleriyle ifade eder. Türkdoğan’ın bu düşüncesi başlangıçta “Türk” olmanın ayrıcalığı, kültürel kodları, genetik yapısı, hayat tarzı, beslenme düzeni gibi unsurlarla hastalıklar karşı konulacağı özgüvenini oluşturur. Aynı özgüven korona virüsüyle salgın haline gelen hastalık için de söz konusudur.

*Yerinde durmaz hızla yayılırsın
Geldiğin yere dön corona virüs
Çatma bir Türk’e vurur bayılırsın
Bulaşma bizlere corona virüs
....
Asılsız sözlere hiç inanmadık
Türkoğlu Türküz biz corona virüs
Hiç bir zaman asla yalnız kalmadık
Bulaşma bizlere corona virüs (Uzun)*

Türk toplumunun yakın geçmişte olan bazı olaylar karşısında gösterdiği tepki, olaylar karşısında aldığı tavır hatırlatılır. 15 Temmuz 2016’da Türkiye’deki kalkışma hareketi esnasında toplumsal direniş gösterilmiş, sivil halktan silahlı güçlere karşı bir duruş olmuştu. Bunlardan biri de kışladan çıkan askerî tankların siviller tarafından durdurulması veya ele geçirilmesidir. Buna atıfta bulunan manzumeler de örnek gösterilmek suretiyle covid-19 salgınına meydan okunur:

*Tanka kafa atarız
Biz bombayla yatarız
Korona da neymiş
Ne var ne yok dalarız
(<https://www.dailymotion.com/video/x7soo3a>)*

Korona virüsünden kaynaklanan tehlikenin büyüklüğü karşısında ilgili özgüven yanında onunla işbirliği yapılmaması isteği görülür. Âşık Gül Ahmet, başta “namussuzu şerefsiz”, “Allah’tan korkmaz”, “korkmaz”, “dinsiz”ler olmak üzere “Türk’e düşman” olanların cezalandırılmasını korona virüsüne havale eder: Uygur Türkleri’ne zulmeden Çin, Türkiye’deki terörist faaliyetleri destekleyen Rusya ilk hedefidir. Âşık Gül Ahmet, Türkiye’de Amerika ve İsrail’le işbirliği içinde olanları “Coniyi dost bilenler”, “İsrail’le gülenler”, “Putin”, “Esat”, “Tramp” ve “Türk’e düşman” olanların cezalandırılmasını, virüs vasıtasıyla bazılarının çile, bazılarının Cehennem’e gitmesini arzu etmektedir. Âşık, korona virüsüne yazdığı şiirinde asıl dile getirdiği Türkiye’de yaşatılmaya çalışılan ayrışma problemi ve bu problemin müsebbipleri olan Amerika, Çin, Rusya ve bunların Türkiye’deki işbirlikçileridir.

*Çinliler’i koy testine
Tüm Rusların gir kaskine
Teröristlerin üstüne
Dal da götür sen korona*

*Kimse sende bulmaz hata
Şu Tramp'ı koy tabuta
Cehennem'de en alt kata
Gel de götür sen korona*

*Coni'yi dost bilenleri
İsrail'le gülenleri
Bu milleti bölenleri
Sil de götür sen korona*

*Madem ki giydin potini
Aman unutma Putin'i
Tükensin Esatın kini
Çölde götür sen korona (Gül Ahmet)*

İnsanlığın korkulu rüyası olan salgın hastalıklar, sadece tek tek kişileri değil toplumun bütününü etkileyip büyük bunalımlara sebep olmuştur. Bunun sonunda da “korku”nun esiri olan toplum yalnızlaşır, bu da kişilerin yalnızlaşmasını beraberinde getirir. Hacı Doğanoglu veba salgının getirdiği ölüm korkusu ve insan yalnızlığını;

*Azrail de ara yerde dolaşır
Derde düşen derdi ile uğraşır
Sağ kalanlar figan eder ağlaşır
Lal olmuş söylemez diller perişan*

mısralarıyla dile getirir.

Aynı korku 2019 yılından itibaren dünyada süratle yayılan kovid-19 salgınından daha önceki dönemlerde görülen sıtma, verem, veba gibi salgınlarda olduğu gibi bir korku iklimi oluşturur. Bu korku, yukarıda örneğini verdiğimiz meydan okuma şeklinde ifade yansıtılırken çoğu zaman bilinçaltındaki korku Ali Abbas Çınar'ın mısralarında teyakkuz halinde olan bir insanın ruh haliyle işlenir:

*“C19
gözlerimiz tetikte,
ha geldi ha gelecek,
biri öksürmeye görsün,
aha! C19 mu yoksa?
biri tıksırca patlayıcı etkisi,
nezle, grip ne güzel de kardeşlik,
alışmıştık birbirimize geçinir giderdik,
aha bu çok hain, sinsî, namussuz, arsız”*

Hüseyin Gedik geleneksel şiirden beslenir, koşma tarzı şiirle salgın tehlikesine korkuyla işaret eder:

*İçimizde korku, telaş, panik var,
Hayalimiz büyük, mekanımız dar,
Tedbir zayıf kaldı yüreğim sızlar*

Evlere mahkûma döndük Corona! (Hüseyin Gedik)

Çoğunlukla birbirine karıştırılan, biri birinin yerine kullanılan iki kavram: Korku ve kaygı. Kişi, toplum veya sistemin fark ettiği tehlike karşısında gösterilen tepki korku olarak kabul edilir ve korku karşısında tedbir alınır ki, nasıl bir tedbir alınacağı korku kaynağına bağlı olarak belirlenir. Kaygı, kaynağı belli olmayan her hangi bir olumsuzluk durumunda kişi, toplum veya sistemin korkma duygusundan kaynaklanan endişedir. Korona salgınının coğrafi veya devlet olarak kaynağının Çin, Çin'in Wuhan kenti ve daha dar bir alan olarak yiyecek satılan pazar olduğu yaygın bilgidir. Virüsün kaynağının belli olması, başlangıçta çeşitli bilim adamı, araştırmacı, profesyonel ve amatör sağlık bilimleri alanında çalışanlar tarafından tedavi edilebilir olarak kabul edildi. Paça çorbasından zatürre aşısına, ozon tedavisinden tuzlu suyla gargara yapmaya kadar birçok tedavi yöntemi ileri sürülmüştü. Ancak, hastalığın ortaya çıktığı bölge veya nesnenin bilinmesinin tedavi için yeterli olmadığı anlaşılmış, korku yerini kaygı almıştır. Mehmet Bulut;

*Canlı mı cansız mı belli değilsin
Dizimin bağınyı çözdün korona
Sinsice hücreme gelip girersin.
Ciğerime düşen közdün korona*

mırsalarında virüs hakkında yeterli bilgi olmaması dolayısıyla kaygılıdır. Ancak virüsten kaynaklanan hastalığın tedavi yollarının araştırılıp zaman zaman tedavinin olumlu sonuç vermesi, Bulut'un şiirinde kaygının yerini korkuya bırakır:

*Korkudan dışarı çıkamaz olduk
Kimsenin elini sıkamaz olduk
Dost yüzüne bile bakamaz olduk
Yediden yetmişe üzdün korona*

Kovid-19'un kaynağıyla ilgili tartışmalar, çeşitli iletişim kanalları aracılığıyla yayılmaktadır. Biyolojik savaş aracı olduğuna dair iddiaların yanında kasıtlı olarak laboratuvarlarda üretilmiş ve özellikle bazı ülkeleri hedef alan bir ilaç pazarlama stratejisi olduğuna varıncaya kadar birçok bilgi dolaşmaktadır. Âşık İhlâsî, korona virüsünün ilaç üreticilerinin çıkardığı bir salgın olduğunu ve tek amacın "para kazanmak" olduğunu ifade eder:

*Küresel planlar küresel oyun
Korona virüsü hikâye emmi
Bunlar çoban olmuş âlem de koyun
Korona alt yapı bir gaye emmi*

*İlaçları üretenler bellidir
Virüsleri türetenler bellidir
Satmak için diretenler bellidir
İşleri güçleri piraye emmi*

...

*Korku salıp vurgun vurmak işleri
Kazandıkça gıcırıyor dişleri
Hiç bitmiyor sömürücü düşleri
Virüsler bunlara sermaye emmi
...
Kolları var ahtapotça sararlar
Gizli vakıflarla gizli kararlar
Sözde yönetecek ahmak ararlar
Yüzleri cilalı emaye emmi*

Çeşitli iletişim araçlarıyla hakkında bilgi verilen korona salgının, yıkım getireceğine dair kaygı, Oğuz'un mısralarında teslimiyete dönüşür, yıkıma sebep olduğunu göstererek salgın kaygısından doğan korkuyu somutlaştırır:

*Teslim oldu çaresiz
Ateş ona kor ona
Çıngı saçtı od yaktı
Evler yıktı Korona (Öcal Oğuz)*

Salgına maruz kalan toplumdaki kaygı ve korkunun temel sebeplerinden biri, salgınla ilgili haberlerde, salgının yaygınlığı ve ölümlerin ön plana çıkmasıdır. Bu durum, psikolojik olarak endişe ve korkunun artmasına sebep olacaktır. Zira ölümün bilinmezliği, nasıl, ne zaman ve nerede olacağını belirsizliği, günlük hayatta ölümün konuşulmamasını sağlasa da, salgınla gelen bir tehlikenin ölümle sonuçlanacağını bilmesi endişe ve korkuyu tetiklemektedir. Doğum ve ölüm ya da hayat ve ölüm; ikisi birbiriyle eş, ikisi birbirinin zıddı olarak kabul gören iki kavram, Bahattin Çetin (Bahtunî)in ifadelerinde çaresizliği tevekküle teslim olur:

*Bundan ibret alsa şu gözü açlar
Ne ela göz kaldı ne sırma saçlar
Heder oldu garip yoksul muhtaçlar
Yüzbin ölüm kat kat artıyor sayı*

*Bahtuni der yok ecele faydası
Yaşam ölüm bir birinin paydası
Elbet biter amma ömür sayfası
Erken yaşta kopartıyor sayfayı (Bahattin Çetin)*

Fatih Köksal, Enbiya ve Kehf Sûreleri ile birçok hadis ve rivayette yer alan ve tanımlanamayan Ye'cüc ve Me'cüc kavmi/ kavimleri, bunların sebep olduğu yıkımlar ve kıyametin habercisi olduklarına atıf yaparak kaygı ve korkunun kaynağını işaret eder. Ye'cüc ve Me'cüc kavmi/ kavimlerinin insanlığı felakete sürükleyeceği, bunların arasına/ önüne Zulkarneyn tarafından set çekildiği ve kıyamet yaklaştığında demirden yapılan setin delinip bu kavimin/ kavimlerin insanlığa kötülükleriyle saldıracıklarına dair bilgileri hatırlatır. Gazel tarzında kaleme alınan şiirde Pekin, Hong-Kong ve Vuhan adlarını da vererek Ye'cüc ve Me'cüc kavminin/ kavimlerinin Çinliler olduklarını da ima eder:

Tehzîl-i Gazel-i Nedîm der-Hakk-ı Korona

*Pekin'den Hong u Kong'dan mı ya Vûhân'dan mısın kâfir
Yecüc müsün Mecüc mü kor musun Koran mısın kâfir*

*Gören yok cismini ismin yayılmış âleme ammâ
Fem-i ma'şûka benzersin hele yalan mısın kâfir*

*Seversin şeyh ü pîrânı civândan eylemezsin haz
Yaşın kaç ben de bilmem toy musun pîrân mısın kâfir*

*Sarımsak der kimi dermân kimi safran deyü söyler
Sahihin söyle sen anti-dezenfektân mısın kâfir*

*Hapide yatana saldın sokakdakini haps ettin
Bu kudret kimde vardır han mısın hakan mısın kâfir*

*Sabah duş öğle banyo akşam abdest şebde guslüm var
Ağarttın cümlemiz sen hâris-i îmân mısın kâfir*

*Boğarsın seyl ü bâd olur yakarsın âlemi külli
Nesin tûfân mı yâhud âteş-i nîrân mısın kâfir*

*Muallak mısın ağıp göklere tayrân mısın bilmem
Sürüngen ol yüzün sürü dahi perrân mısın kâfir*

*Nedim eş'ârını tehzile cür'et gösterüp
Nâdî Nidâ eyler de bilmez cân mısın hayvân mısın kâfir*

Endişe ve ölüm korkusuna sebep olan salgının kaynağının Çin'e veya küresel oyunculara bağlayanların yanında işlenen günahlara, dininin gereğini yaşamamaya bağlayanlar da bulunmakta. Kul Sami, İslam'ı yaşamamaktan kaynaklanan belanın ancak İslam'ın yaşanması hâlinde gelmeyeceğini ifade eder:

*Ne günah işledik bu ceza geldi
Başımıza gelen kendimizdendi
Edebi takınmak beklenen şeydi
Corona virüsten nimetler bitti.*

*Kul Sami der mü'min Kabe'siz olmaz
Camide olunca ruhu daralmaz
İslam'ı yaşarsa bela yazılmaz
Corona virüsten mabetler gitti. (Samettin Şenkaya)*

Dinin gereğinin unutulması sonunda korona virüsünün ortaya çıktığını ifade eden bir başka şiir de Salih Sedat tarafından kaleme alınmış:

*Allah'ı unutup dünyaya daldık,
Musibetle karşı karşıya kaldık,
Rabbimizden büyük bir ikaz aldık,
Tüm dünyayı esir aldı Korona,
Güveni huzuru deldi Korona. (Salih Sedat Ersöz)*

Ali Abbas Çınar C18-9 başlıklı şiirinde, insanın çevresiyle; problemleri, sevdaları; hatta alışıldık salgınlarla barışık yaşandığını vurgulayarak koronanın kaynağının insandan kaynaklanan çevre tahribatı, bunun sonucu doğanın insanlığa oynadığı oyun ya da Tanrı'nın laneti olduğunu düşünür:

*C19
gözlerimiz tetikte,
ha geldi ha gelecek,
biri öksürmeye görsün,
aha! C19 mu yoksa?
biri tıksırca patlayıcı etkisi,
nezle, grip ne güzel de kardeşlik,
alışmıştık birbirimize geçinir giderdik,
aha bu çok hain, sinsî, namussuz, arsız,
daha çok yer istiyor, benim de hakkım var diyor,
haklı belki de, bunca yağmanın sonu bu:
ya Tanrı'nın laneti, ya doğanın oyunu...
ortalıkta ne cin kaldı, ne cinci, ne inci,
kulaklarda birer borazan çalıyor,
yollar kapalı, kapıda C19,
hayatlar haraç mezat pazarda,
neylersin,
en güzeli ev sığağı,
bir de yârin gül yanağı:
körüklensin ateş, çoğalsın alev,
doğsun gün, doğsun ay,
doğursun ışıl ışıl yıldız...*

Hüseyin Gedik, "Allah buyurdu: "Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?" (İblîs), "Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" dedi." (A'râf Suresi:12-13) âyetine atıfla, korona virüsünün şeytan olduğunu ifade eder:

*Dumansız bir ateş sardı Dünyayı,
Ölen insanlara yandı Corona,
Her gün katlanarak artıyor sayı
Seni masum grip sandık Corona!*

Korona virüsünden kaynaklanan salgının görülmesinden sonra bilim adamları, tıp ve tıp biliminin yardımcı alanları olan diğer bilim alanları, salgının önlenmesi için

hastalığın tedavisiyle ilgili yoğun bir çalışma içine girmişlerdir. Çeşitli bilim dallarının katkıları, teknolojik gelişmelerin yardımıyla hastalığa sebep olan virüsü tanımlamak, yol açtığı hastalıkları teşhis ve uygun yollarla tedavi yolları geliştirmek için çeşitli yollara başvurdular. Kimi zaman çok basit tedavi yolları denenirken kimi zaman karmaşık tedavi yollarının denendiği, haberleşme araçları aracılığıyla toplumla paylaşıldı. Bu bilgilendirme, sanal ortamda bazen düz yazı, bazen şiir tarzında yazılıp yayıldı.

Zeki Çalar, salgının önlenmesi, virüsün yol açtığı hastalığın tedavisi için bilim adamlarının çalıştıklarını, virüsün insandan insana geçtiğini, bunun tedavisinin öncelikle karantina ve temizlik olduğunu dile getirir:

*Korona denilen sinsi hastalık,
İnsandan insana bulaşır oldu.
Nice profesör bilim adamı,
Bu zalim virüsle uğraşır oldu.*

...

*Sıvı sabun sıktık, kolonya tuttuk,
Elleri yıkaya yıkaya bıktık.
Balkona çıktık da sokağa baktık,
Vatandaş maskeyle dolaşır oldu.*

Salih Sedat Ersöz, salgının dünyayı sardığını, buna karşı tedbir alınması gereğine;

*Asya, Amerika, Avrupa derken,
Yeryüzünü sardı, sadece birken,
Virüsü kapmadan tedbir al erken,
Tüm dünyayı esir aldı Korona,
Gündem hep bitti, kaldı Korona.*

...

*Kirlilik ve temas mikrobu yayar,
Dikkat etmeyenler ölüme kayar,
Virüsten korunan olur bahtiyar,
Tüm dünyayı esir aldı korona,
Hemen her kıtaya doldu korona.*

mısralarıyla işaret eder.

Salgınla ilgili şiir veya şiir denemeleri, farklı şiir geleneklerine bağlı olarak farklı türlerde kaleme alınmış.

Türk şiir geleneği hakkında bilgi sahibi olanlar, o geleneğin kurallarına göre şiirlerini yazarken, birçoklarının kaleme aldığı denemeler, herhangi bir şiir geleneği veya ekolüne bağlanamaz.

Divan edebiyatı alanında akademisyen olan Fatih Köksal'ın gazel tarzında yazdığı şiirin yanında;

*Korona, morona
Gel duralım horona
Kovduk seni buradan
"Gidiyorum" de sorana*

örneğinde olduğu gibi mâni tarzına yaklaşan şiirler de bulunmaktadır.

Yine akademisyen ve âşık tarzı Türk şiir geleneğini bilip “Ozantürk” mahlasıyla şiirler yazan Bayram Durbilmez, “Korona Cinasları-I” başlığı ile ustaca “bir çeşitlenme” kaleme almış:

*Korona...
Bin bir belâ korona
Çin ü Maçin'den geldi
Düştük bir dert kor'una
Oy korona korona
Em arar doktor ona*

...
*Korona...
Kan sömüren korona...
Paragözler zam yapar
Otuz ekler, kor on'a
Oy korona korona
Haram girer cirona*

...
*Korona...
Yuva yıkar korona
Ormanları yaktılar
Düştük virüs koru'na
Oy korona korona
Çözüm yok mu sorun'a!*

...
*Korona
Def olup git korona...
Ozantürk kargış verir:
“Ateş ona, kor ona!”
Oy korona korona
Bilim antikor ona! (Durbilmez 2020)*

Salgının nedeninden kaynağına, tedbir yollarından tedavi biçimlerine kadar birçok konuda yazılan şiirler, sadece şiir veya şiir denemeleri yazarların tasavvurlarını değil, toplumun tasavvurlarını anlatmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi korku ve endişeye yol açan salgının toplum hayatına yeni şeyler getirdiğini de kabul etmek gerek. Türkiye’de çok alışık olunmaya bir ticari alan olarak sanal alışverişleri, kısa zamanda düzenlenen eğitim faaliyetleri; merkezî idarenin yeni politikalar belirleyip uygulaması gibi birçok alanda görülen değişimlerin toplumda ilk zamanlar tepkiyle karşılanması beklenmektedir. Oysa salgın tehlikesinin bilincinde olan toplum, alınan radikal kararları olgunlukla karşılamış, yeni bilgiler edinmiş ve yaşadığı hayat tarzı, çok kısa zamanda büyük değişikliğe uğramıştır. İsmail Engin yazdığı manzumede bu gelişmeyi

anlatırken biraz da şaşkınlık içindedir. Salgın ve salgının önlenmesi için üretilen politikalar, uygulamalar, salgınla gelen değişim eleştirel bakışla anlatılır:

*coronavirus geldi...
coronavirus tebelleş olunca insanoğluna,
gündem değişti hani,
vaazlar başladı her yanda,
irşad oluyor net-tv'lerde Canlar da.
şiddetten eser kalmadı kadına ve çocuğa?
olmaz oldu çocuk evlilikleri?
lâkin, davulla - zurnayla devam ediyor
askere gönderme törenleri.*

*düğünler ertelendi,
kıyılıyor nikâhlar internet aracılığıyla da.
göreceli alıyor herkes kendini emniyete bu arada,
koyuyoruz aramıza sosyal mesafe,
sosyal inzivaya çekilip sosyalleşiyoruz dijital âlemde,
umre'den gelip karantinadan kaçanlar,
yakalanıyor yine gerçek âlemde...*

*netekim:
egomuzu şişirdiğimiz dijital gruplarımız
sanal kimlik bulup kimliğimizi geliştirdiğimiz alanlar.
yaşadığımızı anlıyoruz, gelince layklar.*

*eski köye yeni âdet, tam bu işte.
dijitalleşirken insanoğlu,
dijital âlem de biraz daha insancillaşiyor mu ne?
sosyal bütünleşme - entegrasyon gerçekleşiyor böyle.
geçmişle gelecek birleşiyor her hâlde!
melun virüs bıraktı toplumu şimdi değişime gebe.. (Engin 24 Mart
2020)*

Korona virüsüyle ilgili bilgi, haber ve yorumlar, bilimsel ve popülist yayınların yanında, özellikle sanal ortamda, yazılıp/ söylenip yayılması daha kolay ve -belki- daha etkili düşüncesiyle oldukça fazladır. Bu fazlalığın nedenlerinin en başında yazılıp söylenenlerin ve hatta çizilenlerin genellikle bir ölçüsünün olmaması gelir. Burada örneklerini aldığımız şiir (?) örneklerinden de anlaşıldığı gibi bazı şiirler ustaca kaleme alınırken, bazıları çalakalem yazılmış satırlardan ibarettir. Ancak ne olursa olsun geniş bir okuyucu kitlesinin olduğunu göz ardı etmemek gerek.

Buraya alınan örnekler özel bir konu olarak kovid-19 salgınıyla ilgili yazılan şiir ve şiirimsi veriler olsa da dikkatlerden kaçmaması gereken bir konu da geleneksel unsurların sanal alana taşınmasında gösterdiği değişiklik, hatta daha iddialı bir ifade ile zaman zaman yozlaşmaya kadar giden bir değişiktir. Çeşitli araştırmacılar tarafından

e-kültür, elektronik kültür, elektronik kültürlenme, e-folklor, dijital folklor gibi farklı adlarla ifade edilen elektronik/ sanal ortamda yaratılan veya taşınan kültürel unsurlar, geniş bir alanı kaplamaktadır. Kendi sanal âlemi içinde sınırlar ötesi bir karakter gösterip diller arasındaki aktarmalarla da hızla yayılmakta, farklı kültürel alanlarda kabul görüp benimsenmektedirler. Bunun küçük bir örneğini bir karikatür tipi olarak Baattin hakkında okuduğumuz “Elektronik Ortamda Mizah ve Mizahi Bir Tip: Baattin” (Çetin 2019) adlı bildiride örneklendirdik.

İlkel dönemlerden itibaren görülen ve her dönem kendi şartları içinde tedbir alınan sağlık problemleri, hastalıklar, salgınlar; bilgi üretilmeyen toplumlarda veya bilgi seviyesi aşağıda olan toplumlarda bilim dışı uygulamalar çok sık görülür. Burada işlediğimiz ve örneklendirdiğimiz korona virüsünün neden olduğu salgından korunmak için yiyecek tavsiye edilmesi bunlardan biridir. Bu, sağlık alanında tıbbîleşme dönüşümünün sağlanmadığına işaret etmektedir. Toplumun sürekli karşılaşmadığı tıp dallarıyla tanışması, salgının getirdiği sağlık problemine yapılan vurgunun artması ve riskin kişi, grup ve nüfus seviyesinde tanımlanması ve tanınması, kişi ve toplumun riski bertaraf etmesine yönelik tedbir almasını sağlamaktadır. Şiir ve şiirimsi metin örneklerinden, salgın riskinin ve bu riski yönetme ve sağlığı koruma sorumluluğunun; sistem, doktorlar ya da tıba değil bizzat bireye ait olmasının öneminin kavrandığı görülmektedir.

Kaynakça

- Bolsoy, N.-Ümran, S. (2006). Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9, 3, 78-87.
- Çetin, İ. (2019). Elektronik Ortamda Mizah ve Mizahi Bir Tip: Baattin. Ümit Hunutlu (Ed.), *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu* içinde (537-547). Ankara:TDK.
- Durbulmez, B.-Özsoy, B-Aslan, N. (1992).Destanlarla Erzincan. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Kemikli, B. (2007). Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi, *T.C. U. Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 7, 19-36.
- Mauss, M. (2003). *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Çev. Özcan Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1991). *Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi*. Ankara: MEB Yayınevi
- Wells, C. (1972). *İnsan ve Dünyası*. (Çev. E. Onur). İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnternet Kaynakları

- Bulut, M. (t.y.). <https://www.edebiyatdefteri.com/siir/1286713/korona.html>
- Çalar, Z. (2020, 28 Mart). <https://zekicalarsiirleri.blogspot.com/2020/03/korona.html>
- Çetin, B. (2020, 23 Mart). https://www.facebook.com/bahatcetin_
- Çınar, A. A. (2020, 26 Mart). <https://www.facebook.com/people/Ali-A-%C3%87%C4%B1nar/100011786019929>
- Doğanoğlu, H. (2020), 1 Mayıs). <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=18289>
- Durbilmez, B. (2020, <https://www.facebook.com/>
- Dündar S. (t.y.). <https://www.facebook.com/profile.php?id=100012180221008>
- Engin, İ (2020, www. ismailengin. de
- Ersöz, S. S. (t.y.). <https://www.dogruses.com/7686-korona-siiri.html>
- Gedik, H. (t.y.). <https://www.edebiyatdefteri.com/siir/1288115/corona.html>
- Gül A. (t.y.). <https://www.youtube.com/watch?v=G7vTXao7hGY>
- Oğuz, M. Ö. (t.y.). <https://www.facebook.com/ocal.oguz.3>
- Şenkaya, S. (t.y.). <https://www.edebiyatdefteri.com/siir/1287781/corona-virusten.html>

Extended Abstract

The artist internalizes the life and feelings of the society in which he lives, transforms it into a work of art in line with his aesthetic understanding.

The artist who addresses all kinds of problems from social events to natural disasters that cause problems in society; he processes these problems and solutions within the dimensions of the art field he represents, and presents them to the taste of the society. The artists, who add aesthetic value to their works and turn them into a work of art, they send the artworks they created using the conditions of their time to the target audience with the means of communication of the period. Materials and communication tools such as stone sculpting, virtual exhibition, clay tablets and virtual software indicate this.

In today's world, technological developments and internet environment are important tools both in the creation of the work art, spreading it and reaching the target audience. The virtual world, which is used in every field from the material of the work to how the material is used, how it is made or applied, has been an important tool in the creation and spread of the literary work as well.

The life adventure of person in between the two points reminds the two main elements: Health and illness. The health of societies, and the health of people are only possible with the existence of an organization that provides solutions to the health problems of the society.

The most important aspect of social-individual disease is the state of being restless and anxious; this situation manifests itself as a disease that can lead to deterioration of social harmony and thus social conflict or even social anomie. Societies that are not prepared for unusual events such as epidemics, disasters, wars, internal turmoil, drought that cut the flow of rules and habits in social life they create new rules, institutions, individuals or groups that take on new roles. In this way, social harmony, hence social unity is restored, the way of becoming a healthy society is searched. However, in cases of extraordinary developments, epidemic disease, the society sometimes catches a deadly melancholy. As it has been seen in various societies before, it also turns into a hopeless and a funky society.

The Covid-19 epidemic, which has led to panic in many societies today, started to appear and spread rapidly in China for the first time. The rapid spread of the virus and the disease caused by the virus has made it necessary to take precautions at the national and international level.

Various fields of science, especially the field of medicine, were in search for the diagnosis and treatment of the disease caused by the corona virus and to prevent the society from its spread and, they produced information. States produced various policies and took precautions.

The epidemic started to be monitored not only by institutions and organizations in the fields of medicine and related science, but by the whole society and, information started to be obtained. With the social precautions, personal precautions, treatment

ways started to be produced against the outbreak of Covid-19. New concepts are produced and learned in the social and cultural area.

The epidemic, recognized by the general public, started to be handled by the artists who are a part of the society. The epidemic, which inspired them to create new art in a wide range from music to literature, from painting to cartoon, began to be processed in the field of poetry in literature.

The epidemic diseases seen in every period of human history have been linked to a number of reasons in parallel with the information of the periods they emerged. Sometimes a sentence sent to people by God, sometimes a disturbance due to the environmental factor, sometimes a phenomenon caused by the decay of the social structure, and the war tactics of the members of religion have been linked to many reasons.

Folklore products, which are the products of collective consciousness, become widespread in the conditions of every period they are produced; they lives and prepares the ground for the formation of new products. Today, information and practices related to the epidemic that deeply affect the society enable the creation of new products. The presence of the cyber space has also mediated the proliferation and prevalence of these products. Many works have been given in this framework: One of them is poetry. The reason for the epidemic, precaution and treatment methods were covered with the poetry trials that were not fully aesthetic, and the poems that were expertly written.

In this study, examples of poetry written and disseminated on the internet are emphasized. There is a poem about every aspect of the epidemic such as the cause of the Covid-19 epidemic, the place of origin, the spread process in the world, precautions to be taken against the epidemic and the ways of treatment.

Initially, it appears that the poems committed that the epidemic was related to the genetic structures of societies and that the Turkish genetic structure would not be exposed to this epidemic. This understanding, which is also an expression of self-confidence, later left its place to courage. It is poetized that the epidemic will be prevented by giving examples of heroism shown in history and recent history.

In the poems, it was also committed that the world-wide epidemic was a method of punishment (of God) targeted those who harm humanity and the environment; When it was seen that it threatenends all humanity, the need for social awareness was emphasized and theways of prevention and treatment were shown.

In some of them he subject of the poems was the speeches of the scientists who participated in TV programs, and podcast in various communication channels to informs society. After these speeches reached the artists, the poems were written, the poems that tries to solve the strucrure of the epidemic that causes fear and anxiety in the society, in various fields such as which human organs would be damaged by the virus.

Although the examples included in the study are poetry and poetry trials about the Covid-19 outbreak as a special topic, it is noteworthy that the epidemic affected the society deeply. Trying to give an aesthetic identity to the epidemic that deeply affected society through poems, indicates that psychological superiority has been achieved in the war against the epidemic. The revival of the poems of epidemic in the Turkish poetry tradition allows the public to draw their attention to the epidemic. Poems are the expression of a social warning. Another point to be understood from the examples is the transfer of the works that were created by using traditional elements to the virtual environment. The fact that the virtual environment is easily accessible has allowed new trials.